Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 88 (10985) | 1979 чылдың апрель 14, суббота | 1925 чылда үнелезидеттинген | Өртээ 2 коп.

Бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле—бурунгаар, коммунизмниң тиилелгезинче!

1979 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хүнү—Май 1 делгерезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

3. Социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш, империализмге удур демиселге бүгү чурттарның ажылчы чоннарының күчүлүг идейлиг чепсээ—марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү —Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бузулбас өндүр улуг чаңгыс эви делгерезин!

5. Коммунистиг партияның база делегейде баштайгы социалистиг күрүнеиң тургузукчузу болгаш удуртукчузу—Владимир Ильич Ленинниң ады болгаш ажыл-херээ чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

6. Коммунизм тургузукчузу, бүгү делегейге тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи—улуг совет улуска алдар!

7. Коммунизм тургузуушкунунда кол күш—Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

8. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

9. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу—улусчу совет интеллигенция делгерезин!

10. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин!

Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыгып турзун!

11. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ачы-дуңма найыралы база чайгылыш чок чаңгыс эви делгерезин!

12. Делегейде баштайгы социалистиг бүгү-улусчу күрүненың Үндезин Хоойлузу— Совет Конституция делгерезин!

Социалистиг демократия делгерезин!

13. Улус депутаттарының Советтери делгерезин!

Күрүне болгаш ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның киржилгезин калбарып турзун!

14. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП-ниң XXV съездизиниң төвгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш демисежиңер, сайзыраңгай социализмниң аргаларын бүрүн ажыглаарынче чүткүңер!

15. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюн төлептиг уткуур дээш шимчээшкинни калбак нептерединер!

Ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап база демисежип өөренгеңер!

16. Коммунистер! СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга туржуңар!

17. Совет профэвилелдери! Күрүне болгаш ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга, политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржиңер! Социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни сайзыраңгайжыдыңар!

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдери делгерезин!

18. Ооллар болгаш кыстар! Коммунизмге чүткүлдүг өөренгеңер! Билиглерни, культураны, профессионал моргежилди шиңгээдип алыңар!

Коммунизм дээш идепкейлиг, медерелдиг демиселчилер болуңар!

19. Коммунистиг партияның идеелдиг дузалаачызы, дайынчы күр күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды—Ленинчи комсомол делгерезин!

20. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары—совет херээженнер делгерезин!

Социалистиг Төрээн чурттуң төлептиг хамаатыларын — ажы-төлү кижизиринге боттарының чылыг чүректерин берип турар ие-херээженнерге алдар!

Бүгү Черниң уруглары тайбың болгаш аас-кежиктиг турзун!

21. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңерни могаг чок сайзыраңгайжыдыңар, Төрээн чуртту, социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын намгалаарынга көзүде белен болуңар!

Совет улустуң тайбың ижиниң идеелдиг камгалакчызы, бүгү-ниити тайбыңның төлөңгижи—ССРЭ-ниң эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер! 1979 чылдың планын, онгу бөш чылдың онаалдаларын чедиишкиннинг күүседир дээш демисежиңер!

23. Коммунистиг тургузуушкуннуң авангардында чоруп турар беш чылдың мурнакчы коллективтеринге, шалыпчыларынга алдар!

24. Үлетпүр ажылдакчылары! Бистиң Төрээн чуртувустуң индустриалдыг күчүзүн улам хөгжүдер, быжыглаар дээш демисежиңер! Бүдүрүлге күчүлерин дүрген шиңгээдип ал, чеп ажыглаңар! Чаа техниканы, депшилгелиг технологияны, мурнакчы дуржулганы нептерединер!

25. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөен чүктүң бүдүрүкчү күштерин дүрген хөгжүдер дээш демисежиңер, Байкал-Амур магистралының тудуунуң темпилерин өстүрүңер!

26. Үлетпүр ажылдакчылары! Улустуң хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедиңер, ассортиментизин калбартыңар, шынарын бедидиңер!

Совет нижилерниң улам өзүп орар хереглелдерин долдур хандырыңар!

27. Тудуг ажылданчылары! Бүдүрүлге күчүлерин болгаш объектилерин ажыглалга ей-шаанда киириңер!

Амгы үениң техниктиг үндезининге чараштыр, намналгалыг тудуңар!

28. Транспорт болгаш харылзаа ажылдакчылары! Совет нижилериниң нагелделерин улам долу хандырыңар! Улус ажыл-агыйын хандырарын эжижидиңер! Транспортту болгаш харылзаа чепсээн чөп ажыглаңар!

Транспортчуларның күш-ажылчы дем каттыштырылгазын бүгү хемчег-биле хөгжүдүңер!

29. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Кадзэ ажыл-агыйны бүгү талалыг, шапкын хөгжүдер дээш демисежиңер! Ону механизастаарының, химижидириниң, черлерни мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер, бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаарын калбартыңар!

30. Кадзэ ажыл-агый ажылдакчылары! Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидиңер! Черни, техниканы, чемишчидилгелерни, бүгү материалдыг курлавырларны хумагалыг ажыглаңар!

Күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргаларынга болгаш чаа технологияга делгем орукту берээл!

31. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Тараааны, хөвеңни, чигип свёклазын, картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиңер! Часкы хову ажылдарын улегерлиг чорудар дээш, бедик дүжүттерни алыр дээш демисежиңер!

32. Кадзэ ажыл-агый ажыл-ишчилери! Ниитиниң мал ажылын хөгжүдүңер, ооң чем-суурун бүгү хемчег-биле быжыглаңар! Малдың баш санын көвүдедиңер, ооң продуктулуун бедидиңер, эттти, түттү, дукту болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедиңер!

33. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! РСФСР-ниң Кара хөрзүннүг эвес зоназының кадзэ ажыл-агыйын чаартырының комплекстиг программазын боттандырар дээш идепкейлиг демисежиңер!

34. Кадзэ ажыл-агыйның, белеткел, транспорт, продукция болбаазырадыр, садыг бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылдакчылары! Шөлдер болгаш фермалар продукциязының килограмм бүрүзү чоннуң чаагай чоруу дээш кадагалаттынган болгаш ажыглаттынган турарын чедип алыңар!

35. Садыг, ниитиниң чемненилге, амыдырал хандырылга болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агый ажылдакчылары! Ажылдың шынарын, совет нижилерни хандырарының культуразын бедидиңер!

36. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаңар, ажылдың минута бүрүзүн хумагалаңар! Металлды, чиг-этти камнаңар, одалга-энергетика курлавырларын чөп ажыглаңар!

37. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Социалистиг өөрүү ыдыктыы-биле хумагалап болгаш көвүдедиңер! Чурттуң бүгү аргаларын болгаш байлактарын чөп, ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаңар, төрээн бойдузуңарны камгалаңар!

38. Улус ажыл-агыйының специалистери! Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар! Бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдыңар, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир дээш демисежиңер, мурнакчы дуржулганы чер болганга нептерединер!

39. Совет эртемденнер! Эртем шинчилелериниң ажыктыын бедидиңер, эртемниң бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар!

Совет эртемге алдар!

40. Литература болгаш уран үүл ажылдакчылары, культура ажылдакчылары! Совет уран үүлдүң партийжи болгаш улусчу болурунуң тугун бедик тудуңар, бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар!

41. Улус өөредиринің ажылдакчылары! Өөредириниң ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер! Өзүп орар салгакчыларны коммунизмниң, совет патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң, өөредилгени болгаш күш-ажылды медерелдиг көөрүнүң ёзузунга кижизидиңер!

42. Кадык камгалал ажылдакчылары! Медицина хандырылгазының шынарын болгаш культуразын бедидиңер! Медицина эртеминиң эң чаа чедиишкиннерин эки ажыглаңар!

43. Күш-культура болгаш спорт ажылдакчылары, эр, херээжен спортчулар! Күш-культураны совет нижилериң хүн бүрү амыдыралынга нептерединер! Москва Олимпиадазы-80-го белеткелди улам калбартыңар!

44. Революция, дайын болгаш күш-ажыл хоочуннары! Аныяктар дагдыныкчылары! Аныян салгакчыларны совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидеринге идепкейлиг киржиңер!

45. Писнерлер болгаш шөлдачылар! Совет Төрээн чуртуңарга изиг ынакшылдыг болуңар, билиглерни болгаш күш-ажылчы чаңчылдарны шудургу шиңгээлип алыңар! Ленинниң хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болуруңга белетхениңер!

46. Тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш, империализмге удур туруштуг демиселчилер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга ачы-дуңманың байыры!

Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң сыныш дивес үндезининге бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыгып турзун!

47. Делегейниң ажылчын аңгызының шылгаттынган болгаш күчүлүг чепсээ—пролетаржы интернационализм делгерезин!

48. Социалистиг чурттарның улустарынга ачы-дуңманың байыры! Антиимпериалистиг демиселдиң шиитпирлиг күжү, тайбыңның, демократияның болгаш социал депшилгениң чөлөңгижи— социализмниң делегей системазы хөгжүп, быжыгып турзун!

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының ачы-дуңма партияларының болгаш улустарының чаңгыс эви база сырый каттыжыышкыны делгерезин!

49. Бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш чөптүг демиселди чорудуп турар маадырлыг вьетнам улуска ачы-дуңманың байыры!

Социалистиг Вьетнамдан холуң ырат!

50. Эрес-шудургу лаос улуска ачы-дуңманың байыры!

Социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин тургузарының оруу-биле бар чоруур Лаос Улус-Демократтыг Республика быжыгып, чечектелип турзун!

51. Демократтыг чаартылгаларның оруунда туруп алган кампучи улуска ачы-дуңманың байыры!

Кампучия Улус Республика быжыгып, хөгжүп турзун!

52. Хосталганы чаалап алган, чаа ниитилелди тургузуп турар афган улуска ачы-дуңманың байыры!

Совет Эвилелиниң болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың улустарының аразында найырал база кады ажылдажылга быжыгып, хөгжүп турзун!

53. Антиимпериалистиг, национал-хосталгалыг революцияны боттандырган иран улуска изиг байыр!

54. Монополияларның мөлчүүшкүнүнге, дарлалынга удур, ажылчы чоннарның эргелери дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш эрес-шудургу демиселчи—капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга ачы-дуңманың байыры!

55. Колониалдыг дарлалдан хосталыышкынны чедип алган болгаш национал хамаарышпас чоруун быжыглаар база социал депшилге дээш эрес-шудургу демиселди чорудуп турар улустарга ачы-дуңманың байыры!

56. Африканың империализмге, расизмге болгаш неоколониализмге удур, хосталга, национал хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш демисежип турар улустарынга изиг байыр.

Делегейниң улустары! Расисчи ёзу-чурумнарны бүрүн узуткаар дээш Зимбабвениң, Намибияның, Мурнуу Африканың улустарының демиселинге деткимчени күштелдириңер!

57. Империалистиг монополияларның күчү-дүрүүшкүнүнге удур, реакцияга болгаш фашизмге удур, боттарының чурттарының хосталгазы, хамаарышпас чоруу, демократтыг хөгжүлдези дээш эрес-шудургу демиселди чорудуп турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

58. Фашистиг реакцияга удур эрес-шудургу демиселди чорудуп турар Чилиниң ажылчын аңгызынга, бүгү ажылчы чоннарынга болгаш демократтарынга ачы-дуңманың байыры!

Дерзин ёзу-чурумга удур маадырлыг тулчул турар Никарагуаның патриоттарынга болгаш демократтарынга ачы-дуңманың байыры!

59. Улустарның хосталгазы, демократия болгаш социализм дээш кара-бажыңнарда база фашистиг кинданнарда хилинчектеттирип чыдар эрес-шудургу демиселчилерге ачы-дуңманың байыры!

Империализмге болгаш реакцияга хорудаттырганнарга хосталга дээш!

60. Амгы үениң үш кол революсчу күштериниң—делегей социализминиң, бүгү делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннің тиилеттирбес күчүлүг эвилели быжыгып турзун!

61. Израиль агрессияның уржуктарын бүрүн узуткаар дээш, антиарабчы чаңгыс талалыг дугуржулганларга удур, Чоокку Чөен чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны доктаадып тургузары дээш демиселди чорудуп турар араб чурттарның улустарынга изиг байыр!

Делегейниң улустары! Империалистиг албадалга удур араб улустарның демиселинге деткимчени күштелдириңер!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал база кады ажылдажылга быжыгып, хөгжүп турзун!

62. Европа чурттарының, АКШ-тың болгаш Канаданың улустары! Ниити-европа чөвүлел хуралының Түңнел айтызын амыдыралга бүрүн боттандырарын, Европаны тайбыңның, айыыл чок чоруктуң, кады ажылдажылганың болгаш социал депшилгениң диви болдурарын чүткүлдүг чедип алыңар!

63. Азия чурттарының улустары! Тайбыңны, кады ажылдажылганы болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаар дээш, Азияга айыыл чок чорукту хандырар дээш демисежиңер!

64. Делегейниң улустары! Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр дээш, чепсегленнишкинни дүжүрер, делегейниң чаз дайынының кыжаныын чайладыр, делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын ханыладыр дээш демиселди күштелдириңер!

Улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң дайзыннары—империализм болгаш гегемонизм, милитаризм болгаш реваншизм күштериниң чимзениишкиннерин сойгаланар!

65. Делегейниң улустары! Делегей харылзааларынга күштү ажыглавазы хоойлу болган турарын, а ядролуг чепсекти кеззэ шагда хораан турарын чедип алыңар!

Нейтроннуг бомбаны, массалыг узуткаашкынның чепсээниң бүгү хевирлерин бүдүрериниң планнарынга шиитпирлиг удурланыңар!

66. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демисел талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылдап кылган Программазын амыдыралга боттандыраал!

67. Бистиң өндүр улуг Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

68. Марисизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле—бурунгаар, коммунизмниң тиилелгезинче!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

САЛГАКЧЫЛАРНЫҢ ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛДАРЫ

Коммунистиг субботниктер совет кижилериң күш-ажылчы чаагай ажыл-херектериниң чарылбас кезээ апарган. Москваның ажыл-ишчилери 60 чылдар мурнунда ол субботниктериниң инициаторлары болган. 1919 чылда баштайгы субботникти найысылалдың демир-орукчулары эрттирген. В. И. Ленин ол эгелээшкинни «коммунизмниң херек кырында эгезин» кылдыр көрүп, массаларның инициативазының ол хевирин ыяк өөренип көөрүнүң болгаш сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазын айыткан.

Улуг эгелээшкиниң алдарлыг чаңчылдарын чурттуң ажыл-ишчилериниң салгакчылары калбартып болгаш уламчылап турар. Найысылалдың бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң төлөөлекчилери-биле партия, совет, профэвилел болгаш комсомол активиниң каттышкан хуралы Эвилелдер бажынының Колониалыг залынга апрель 12-де болган. Улуг эгелээшкиниң 60 чылынга, күш-ажылдың коммунистиг хевирлерин калбартырының сорулгаларынга, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 109 чыл оюнга алдар кылдыр апрель 21-де ниити хоорайның коммунистиг субботникти эрттиреринге оны турасказткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин хуралга илеткел кылган. Коммунистиг субботниктер ниитилел-политиктиг улуг болуушкуннар болу берген деп, ол онзалап демдеглээн. Олар болза коммунистиг күш-ажылдың ол хевириниң хөгжүлдезиниң шынар талазы-биле чаа базымы болур. Оларның кол ылгалыр онзагай үүлү болза ниитилелдиң эрге-ажылынга халас күш-ажыл, массалыы, халбак хемчээлдии болур. Оларга найысылалдың колдуунда бүгү ажылдап болур назылыг чурттакчы чону киржип турар.

Сөөлгү он чыл дургузунда ниити хоорай субботниктеринге 680 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрген, 80 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен, Москваны чаагайжыдар талазы-биле хөй үүлдерни кылган.

Социалистиг чарыштың калбарыышкынының, субботник хүнүнде ажылының планнарының дугайын ону эрттиреринің инициаторлары бүдүрүлгелериниң төлөөлекчилери чугаалап, боттарының коллективтериниң күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарының дугайын демдеглээн.

Олар коммунистиг субботникке белеткелдиң канчаар чоруп турарын дыңнадып, шалыпчы өөлчеглериниң апрель 21-де чедип алыр дээн сорулгаларын адаан. Ол коллективтер эң бүдүрүкчүлүг ажылдап, тергиин шынарлыг продукцияны кылып үндүрүп болур бүгү байдалдар тургустунган. Бүдүрүлгелерде, тудугларда, организацияларда ажылдың фронтузу белеткеттинген. Миллион-миллион киловатт электроэнергияны, онон муң тонна өңнүг болгаш кара металлдарны, цементини, хөй хемчээлдиг чартык фабрикаттарны камнап алган. Ол чорук субботник хүнүнде продукцияның дыка хөй кезиин камнап алдынган материалдардан болгаш чиг-эттен камнап алдынган энерге-курлавырларга бүдүрер арганы москвачыларга берип турар. Бүгү коллективтер апрель 21-де аваа хүнериннден хөй продукцияны кылып үндүрерин шиитпирлээн. Субботниктеп кирген акша-хөреңги беш чылдың фондузунга кирер.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында үүлдерге сорук кирген москвачылар беш чылдың дөртү чылын шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурарын, планны болгаш социалистиг хүлөөлгелерин хуусаа бетинде күүседирин, беш чылдың онаалдаларын күүседирин дүргедедирин хүлөөнгеннер. Ол дээш демиселге ам болур коммунистиг субботник улуг салыышкын болур.

СЭКП Төп Комитединге, СЭКЦ ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке чагааны чыылганнар улуг көдүрүүшкүн-биле хүлөөп алганнар.

Найысылалдың ажыл-ишчилеринге кыйгырыгда москвачыларның апрель 21-де субботникти демиг, организастыг эрттиреринче, эң бедик бүдүрүкчүлүг чорукту чедип алырынче, ол хүнүң коммунистиг күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болдурарынче чүткүп турарының дугайын айыткан.

Хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих киришкен.

(СЭТА-ның корр.).

«СОЮЗ-33» корабльдиң ужудуушкуну доозулган

Космонавтылар Рукавишников биле Иванов Черде ээп келген

СЭТА-ның дыңнадыы

«Союз-33» корабльдиң каттышкан экипажы: Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Николай Николаевич Рукавишников биле космонавт-шинчилекчи Болгария Улус Республиканың хамаатызы Иванов Георгий Иванов олар Черде ээп чедип келгеннер.

«Союз-33» корабльдиң кудулаш бадар аппарады 1979 чылдың апрель 12-де Москваны-биле 19 шак 35 минута турда Совет Эвилелиниң айтыш кааны Джезказган хоорайынын муруу-леен талазында 320 километр черде ээп хонушкан.

Орбитадан дүжеринге белеткелдиң үезинде космонавтылар скафандрларын кеткеш, бадырар аппараттың ыяк хагдыныышкыны болгаш корабльдиң кол-кол системаларын хыпаанар. Оон соонда экипаж дээр делгеминде корабльдиң уг-шинин тодараткан, а Москваны-биле 18 шак 47 минута турда, корабльдиң иштинде үениң программалыг херекселиниң айтыышкыны ёзугаар ожумнадырының курлавыр шимчедикчизин ажылдадышкан. Шимчедикчиниң ажылы доозулган соонда корабльдиң өрээлдери башкаланы берген болгаш бадырар аппарады чавыраашкынның траекториязынче шилчээн.

Сапап кааны бедикке келгеш, парашют системазын ажыткан болгаш черниң мырыңай кырынга ээп хонар дей бергенде, чымчак хонуушкунуң шимчедикчилери ажылдай берген соонда, бадар аппарат таваар хонупкан.

Дилеп тыварының комплекизи дүнеки байдалдың үезинде бадар аппаратты дораан-на эскерип тыпкан болгаш космонавтыларны хонупкан черинден барып чедип алган.

Эштер Рукавишников биле Ивановтуң хонушканының соонда кадыының байдалы эки.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

БИСКЕ КЭЭП АЖЫЛДАҢАР

Ажылчын күжүн сайгарарының ажыктыы

СЭКП ТК-ның 1978 чылда болгулаан июль болгаш ноябрь Пленумнарының шиитпирлерин база ол Пленумнарга СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш чугаалаан түүлдеринде тодаргай айтыышкынларны, түңнелдерни удуртулга болдургаш, республиканың Күш-ажыл талазы-биле эргелели бодунуң мурнуунда салдыган сорулгаларны чедишкиниг күүседип, улус ажыл-агыйының инити хөгжүлдезинге чогуур үлүг-хуузун киирип турар.

Ону беш чылдың эрткен үш чылдарында республиканың Күш-ажыл талазы-биле эргелели улус ажы-агыйының яазы-бүрү алырларынче 8700 ажыг ажылчыны чорудуп, планныг онаалдаларны күүсеткен. 1979 чылдың бирги кварталының планын база боттандырган.

Эргелелдиң чорудуп турар ажылдарында кол черни көдээ ажыл-агыйга ажылчын күжүнүн негелдезин хандырары эвлел турар. Ол—эң-не кол сорулгаларның бирээзи. Республиканың төп зоназында чамдык совхозларже малчыннарны, механизаторларны өг-бүлеви-биле план ёзугаар көжүрери аная хамааржып турар. Түгле эрткен үш чылдарда болгаш бо чылдың бирги кварталында 188 өрегени республиканың барын талакы зонаныдан төп зонаның районнарынче көжүргеи.

Көшкен өг-бүлелерниң кежигүннери, ажыл кылып шыдаар чазылыг 530 ажыг кижи барган совхозтарында ажылдап, хөй нуруузу боттарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле шаңнал-макталды ап, эки түңнелдерлиг малчыннарның олуруунда чоруп турары өөрүнчүг.

Ол чорук көжүп кээп турар кижилериң түгле күш-ажылга эрес-шудургузун эвес, харын оларның инити моральдыг мөзү-шынарының төлептиин, патриотчу чоруун херечилеп турар. Оларның иштинден чоннуң хүндүткелин чаалап алган мурнакчылар эвээш эвес. Чижээ, Чөөп-Хемчик райондан көжүп келген Ондар Одай-оол, Ховалыг Бады-Назын, Куулар Эрес-оол, Михаил Ондар олар «Хадын» совхозта эки ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ол ышкаш өскелериндее адап болур.

Таңды, Бии-Хем болгаш Кызыл районнарының совхозтарының удуртукчулары, специалистери көжүп келген малчыннарже улуг сагыш салып, оларга чурттаар таарымчалыг бажың-балгатты өй-шаанда берип, бүгү негелдерин хандырып, моральдыг база материалдыг деткимчени көргүзүп турар. Эки ажылдап турарларга өөрүп четтиргенин илергейлеп, оларның мурнакчы арга-дуржулгазын өске малчыннарының ортузунга неп-тереп турар.

Ооң-биле чергелештир көжүп кээп турар кижилериң аразында ийи-чаңгыс шаарланчак кижилер кире бээр таварылгалар барын маңаа айтыры чугула. Ооң чижээ кылдыр Кав-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозунга Барыын-Хемчиктен көжүп келген Хомушку Бачылайны көргүзүп болур. Ол арагалап турган, кадарган хоюндан 11 башты чудалып өлүрген болгаш ук ажылындан үндүрткен, ам ийи ай ажыл чок олуруп турар. «Бурунгаар» совхозка хойжулап турган Алексей Очур-оол алаан хөй баш хойну чидиргеш, өскээр чоруй барган, ам чидиргеи малының өртээн төлеп турар. 1977 чылда көшкеннерден Чөөп-Хемчик райондан келген Ооржак Биче-оол, Сат Шаңдыр, Ооржак Дугаржап, Барыын-Хемчиктен келген Виктор Монгуш болгаш Сарыглар Дойбухаа барган совхозтарынга орта ажылдавайн, арага-дарыга хандыкшып турган, дедир чоруур ужурга таварышкан.

Бо болза, көжерни күзээн кижилериң мөзү-шынарын көдээ Советтериң база күш-ажыл талазы-биле ук районнарда төлэлекчилериң эки хынап көрбейн турары-дыр. План ёзугаар көжүрүдеге ажыл-ишке арга-дуржулгалыг болгаш төлептиг мөзү-шынарлыг кижилерни шилип алыр дугайында негелде турбуже, ажыл-агыйларының удуртукчулары, көдээ Советтер төлеп чок кижилерни олардан «чарлып» алыр сорулга-биле өскээр көжүрүп чорудар таварылгалар бар. Моон соңгаар ол чорукту болдурбас херек.

Бо чылын «Хадын», «Кызыл тараачын», «Өөк», «Шамбалыг» болгаш Тока аттыг совхозтарже шупту 50 өрегени көжүрери көрүнгеи. Бирги кварталда 11 өрегө ол совхозтарже көже бергеи. Ам сорулга чүл дээрге, арткан өрегелерни ийиги кварталдың иштинде, совхозтарда мал болгаш чер ажылының кидин түлүктээриниң бетинде, көжүрүп чорудары болур.

Көшкен өг-бүлелерге күрүпеден дедир эгитпес дузаламчыны берип турар болгай, тодаргайлааргa, өг-бүлениң кол ээзиге 75 рубль, өске кежигүннериниң кижи бүрүзүнге 25 рубль дедир агитпес дузаламчыны берип турар. Көшкениниң шүүделин база күрүне күсели-биле дуглап турар. Көжүп келген совхозунга ийи чыл иштинде көдээ ажыл-агый үндүрүүнден, бажың хөлезниниден болгаш одалга өргөөнден оларны хостап турар.

Көжүп турарлардан негелде болза, 16 хардан өрү назылыг кижи бүрүзү үүн турар чериндеи паспорттуг болгаш эмчиге шинчиткен тускай шынзылгалыг болур. Мал-маганныг кижилер мал эмчиаиден көжүрүп алыр малында халдавырлыг аарыг чок дээрзин шынзыдып турар бижикти бодунга ап алыры эргежок чугула.

А. ЮМБУУ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл талазы-биле эргелелиниң даргазы.

СОВХОЗ УЛУГ, АЖЫЛ-ДААА ХӨЙ

«Өөк» совхоз Тываның эң хоочун ажыл-агыйларының бирээзи. Ол тургустунга-ла 50 чыл ажып турар. Совхозтуң девискээри аажок тараалаң-хадылаң: чери үнүш-дүжүткүр, кара хөрзүннүг, мал одары делгем, сиген шөлдери элбек. Совхозтуң күчү-шыдалын бадыткаары-биле мындыг санарны көрүп болур.

Көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чери 80 муң гектар, ооң иштинде тарылга шөлү 11 муң гектар. Тараа культураларын 7 муң гектарга, мал чемин 2 муң гектарга тарып турар. Ажыл-агыйда чайгаар бүткен сиген шөлдери үш муң гектар ажыг. Гектар черден тараалардың 12 центнер ортумак дүжүдүн ап турар.

Чер ажылы-биле холбаштыр бистиң совхозта мал ажылы база хөгжээн. Ажыл-агыйның кол угланышкыны—чиңгенарын дүктүг хойну өстүрери. Ол бистиң кол байлаавыс болуп турар. Ындыг хойну өстүрер укааажыдыга ажыл-агыйы кылдыр специализаттынган. Хой ажылы совхозка чыл бүрүде орулганы берип турар. Укааажыдылга ажыл-агыйы болганда, нарын дүктүг укааның тогду хойларын база кошкаржыктарын өстүргеш, республиканың өске ажыл-агыйларынга садып турар. Совхоз эрткен чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 83 хураган, хой бүрүзүнден 3,6 кг дүк алган. Ам бисте нарын дүктүг бүгү хойнуң саны 32 муң ажып турар. Инек база эвээш эвес, ооң саны 3200 баш. Саар инек 672, оларны ийи фермада саан турар. Эрткен чылын инек фермалары бир инекке онааштыр 1500 кг сүт саар планны 1857 кг кылдыр күүсеткеп. Совхоз 1978 чылда 1730 тонна сүт бүдүрер планындан 26 тоннаны, 1310 тоннаны садар онаалдадан 180 тоннаны ажырган.

Бисте мал ажылында ажылдап турарларның аразында мурнакчылар эвээш эвес. Чижээ, хойжулардан Күжүгет Сендажы 1978 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 110 хураганны, хөйдан-па 3,4 кг дүктү, Чамы Уйнук 108 хураганны, 3,5 кг дүктү алган. Саанчылар Светлана Донгак бир инекке онааштыр эрткен чылын 2100 кг, Вера Сүреп — 2230 кг сүттү саган.

Совхозтуң материал-техниктиг баазазы капчаар-даа аажок быжыккан. Машина-трактор парыгында ам янзы-бүрү маркалыг 94 трактор, ооң иштинде улуг күчүлүг 9 К-700, тараалың 40, силостуң 7 комбайны, 54 чүүк болгаш 8 чиик машина санаттынып турар. Техника хөй-даа болза, механизаторлар чедишпейн турар. Олар бисте 87 кижи. Ол дээрге тракторларга чаңгыс эвлел-биле ажылдаарынга мөлдүк-калдык четчип турар. Түгле күчүлүг К-700 тракторларны ийи эвлел-биле ажыглаарынга безин мергежилдиг 9 механизатор херек.

Өске черлерден ажылчын күжүн хаара тудары биске оиза чугула ужур-дузалыг. Соолгу үш чылда өске районнардан «Өөк» совхозка дыка хөй өг-бүлелер доктаамал чурттап, ажылдаары-биле көжүп келгеи. Ам олар малчыннарның-даа, механизаторлар-даа аразында ак сеткилдиг, эрес-шудургу ажылдап, эш-өөрүнге мактадып турар.

Ажылдаары-биле көжүп келгеннерге чурттаарының, ажылдаарының таарымчалыг байдалдарын тургузуп, эргежок чугула бүгү-ле түүлдер-биле хандырарының хемчеглерин ап турар. Биске ажылчын күжү ам-даа херек. Ындыг болганда, маңаа ажылдап, чурттаар дээш көжүп келирлерни күзелдиивис-биле хүлээп алырынга белеп бис.

Бистиң совхозувус бай-шыдалгыр, быжыг экономикалыг, хөй адырлыг улуг ажыл-агый дээрзин үстүнде сан-фактылар-биле көргүзүп орадаштым. Ынчангаш совхоз-даа улуг, кылыр ажыл-даа хөй. Төрээн чурттуң чаагай чоруунга төлептиг бараан болуруп күзээн кижилер бистивинге кээп ажылдазыннар. Оларга кандыг-даа мергежилдиг ажылын берип болур бис.

П. АСТАФЬЕВ,
«Өөк» совхозтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУГЛАРЫМГА

Таңды районга хамааржып турган «Тиилелге» совхозка 1973 чылда көжүп келгеш, малчыннай берген мындыг кижи мен. Ол-ла чылын демги совхозтуң Шамбалыг салбыры тускай совхоз апарган. А мен чаа «Шамбалыг» совхозтуң малын кадарып эгеледим. Алыс чуртум Чөөп-Хемчиктиң Ийме чүве. Маңаа келир мурнуунда-ла малчыннап турдум. Бир-ле катап «бурунгаар көжер күзелдиг кижи бар бе?» деп, улус айтырып кээп турар апарган. Шынап-ла «кижи төлү каяа чорбас, куш төлү кала ушпас боор» кылдыр бодап келгеш, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунга ажылдаары-биле көжер-дир деп шиитпирлеп алган мен. Билир улустан «кандыг черил?» деп айтырарымге, «ужу-кыдыын кижи карак-биле көрүп четпес, кедергей делгем хову-шөлдүг, тараалаң-хадылаң оран ол-ла болгай» дээр мындыг болган.

Ынчангаш ам чаңгыс чер чурттугларымга ажыл, амыдыралым, эш-өөрүм дугайын сонуургадыр бодай-дыр мен.

«Шамбалыг» совхоз машина-техника-биле шыырак хандырынган. Бистиң күрүпевис кайгамчык күчү-шыдалдыг, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер дээш чүү-даа харамнанмайн турар дээрзин бистиң совхозувустан көрүп болур.

Совхозта мыйыстыг бода мал 1112 баш, хой 13 муң ажыг, хаван 212 баш, чылгы мал 109 баш болуп турар. Бистиң бо совхозта малчыннарның хандырылгазы эки. Кадарчы кижиниң айда ортумак шалыңы 146 рубль. Кыштаг бүрүзүнде делгем, чылык, чылыг бажыңнарны туткулаан. Совхозту улуг электри шугумунга тудуштурган болгаш коданнарда электрини улаан. Малчыннарның бажыңында-даа, кажаазында-даа Ильичниң лампочказы чырып турар. Хеп аймаан машинага чүп алыр, өске-даа амыдырал приборларын ажыглап болур. Кыштагда малчыннар телевизорну көрүп турар, чунар-бажың база бар.

Өске черлерден мында көжүп келген эш-өөр кончуг кызымак, ак сеткилдиг ажылдап турар. Чижээ, малчыннар Монгуш Семис-оол, Михаил Түлүш болгаш өскелер-даа чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап, шаңнадып, мактадып турар. Семис-оол 1978 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 108 хураганны, хой бүрүзүнден 4,2 кг дүктү кыргып алган. А бо чылын ол 100 хойдан 110 хураганны, хойдан-на 4,1 кг дүктү алырын хүлээнген эрес-шудургу ажылдап турар.

Мээң чаңгыс чер чурттугларымга чугаалаар дээн чүвем мындыг: бээр көжүп келгеним дээш бичии-даа хомудавайн чор мен. Чедериң чери мээң төрээн черим болу берди. Совхозта шупшузу-ла өске черлерден келген кижилер ажылдап турар. Олар бот-бодун хүндүлежир, дузалажыр, магалыг боор чүве-дир. Советтер чурту деп чүве ол ышкажыл!

Малчыннарның-даа, механизаторларның-даа чурттап олурары бай-шыдалгыр. Алыр акша-шалың хөйде, ындыг болбайн канчаар. Хамык чүве түгле кижиниң болуннан хамааржыр. Малчыннарда, механизаторларда хуузунда машиналыг кижилер эвээш эвес. Мен база «Москвич» деп чиик машина садып алган мен. Ооң ыңай ажылчыннар хуузунда мал-маганныг. Устав нормазын ёзугаар мал тударынга совхоз ажылчыннарга дузалап турар. Кижи бүрүзүнүң бажың чанынга ногаа, картофель өстүрерин бо чылын эгелээр деп шиитпирлээн. Ону чедип алыры-биле совхоз бүгү түүлдерни кылып турар.

Совхоз техника-биле бай деп үстүнде чугаалаан болгай мен. Чаңгыс чижек бо: автомашиналар 46. Кол-ла негеттинип турар чүве— механизаторлар. Олар чедишпес болган ужурунда, автомашиналарның кезии аная турган-дыр. Совхозта шупту 63 механизатор бар. А түгле чаңгыс эвлегге ажылдаарынга безин 20 ажыг кижи хереглеттинип турар. Мен чаңгыс чер чурттугларымны маңаа кээп ажылдаарынче кыйгырып тур мен. Малчыннап ажылдаарынга безин ам-даа 15 өг-бүле херек. Бо чылын көжүп келир кижилерге совхоз чурттаар оран-саваны белеткеп турар. Бо чылын улуг клуб болгаш 50 олуттуг уруглар сады ажыглалга кирер. Совхозтуң төвү Шамбалыг суур улам калбарып, чаагайжып, аңаа чаа бажыңнар немежип турар.

Ынчангаш бистиң «Шамбалыг» совхозка чаа келир кижилерни манап тур бис. Оларның аразында мээң чаңгыс чер чурттугларым база бар болур дээрзинге ынанып олур мен.

В. ХҮНДҮЖҮК,
«Шамбалыг» совхозтуң хойжузу, көдээ Совет депутаты.

КҮЧҮЛҮГ К-700-ТЕ МЕН

Кур чер совхозунга 1958 чылда көжүп келген бис. Бо дээрге, делгем шөлдерлиг, тараалаң ажыл-агый.

Мен 1962 чылда Кызылга механизация училищезин доосканы, дараазында чылда совхозка механизаторлаң ажылдай берген мен. Ооң бээр-ле ол ажылымдан салдынмайн келдим. Ам арга-дуржулгам улгадып, механизаторжу ажылымга мергежип келдим. Күчүлүг К-700 дээр тракторну башкарып тур мен.

Бо совхоз аажок бай, шыдалгыр. Ону мындыг чижектен көрүп болур. Совхозта тараа комбайны 53, трактор 85, ооң иштинде күчүлүг К-700-тер 19, а автомашина 70 ажыг. Чаңгыс совхозта ол хире хой техника бар-дыр! Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеривиле хөреңги харамнанмайн турары оон илдең ышкажыл.

Бо ажыл-агыйда эң-не берге чүве—ажылчын күжүнүң чедишпези. Чижээ, К-700 деп күчүлүг тракторларны алган ийи эвлелеви-биле ажылдадып ажыглаар ужурлуг. Ынчаарга 19 тракторну ынчаар ажылдадырынга 38 механизатор херек. А бисте бары—30 кижи, ам-даа 8 кижи чедишпес. А совхозка иниизи-биле 40 ажыг механизатор негеттинип турар.

Бистиң совхозувуста атсураглыг механизаторлар хөй. Оларның аразында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң база РСФСР-ниң алдарлыг механизатору аттыг кижилер бар. Мен бо совхозка механизаторлап ажылдаваш, он алды чылдың нуурун көрүп тур мен. Бо аразында мээң күш-ажылым бедии-биле үнелеткен. Күш-ажылдың Кызыл Тук, Октябрь Революциязы орденнер-биле шаңнаттым. Механизатор кижини мында кайы хире үнелеп, хүндүлеп турары оон илдең. Механизаторларның ажылдап ап турары база шыырак. Мээң айда ортумак шалыңым 163 рубльден кудулаваайн турар. Ынчангаш, биске кээп ажылдаарынче механизаторларны чалап тур бис.

Б.-Х. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Тиилелге» совхозтуң механизатору.

МАКТАДЫП ТУРАР

«Хадың» совхозта күш-ажыл кылыр кижилер чедишпезин барымдаалаш, 1976 чылдан эгелеп барын районнардан малчыннарны Күш-ажыл талазы-биле эргелел керээ ёзугаар олче көжүрүп эгелээн. Ынчан бир дугаарында Чөөп-Хемчик райондан Ондар Одай-оол аңаа көжүп келген. Ол коммунист. Бо аразында О. Одай-оол «Хадың» совхозта эки малчыннап турар. Ооң кады көжүп келген эштери Ховалыг Бады-Назын, Куулар Эрес-оол, Михаил Ондар база инек кадарып турар. Олар совхозка кээп ажылдаандан бээр мал-маганның баш саны өзүп турар, чидер, хораар чоруу кызырылган. Ажыл-ишкинге кызымак малчыннарның ачы-дузазы ол-дур.

О. Одай-оол биле Х. Бады-Назын ам семиртилге шөлүнде аныяк инектер азырап турар. Оларның кайызында-даа 140 баш инек бар. Хонукта бедик немелде дениин чедип ап турарлар. Бады-Назын күш-ажылчы көргүзүглери дээш, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле шаңнаткан.

Көжүп кээп турар малчыннарны чурттаар оран-сава-биле, оттулар ыяш, хомур-биле хандырып, совхоз дирекциязы оларга боттуг дузаны өй-шаанда чедирип турар. Мурнакчыларны шаңнап-мактап, өртектиг белектерни болгаш халас нүтөвкаларны берип турар.

Бо чылын «Хадың» совхоз 13 өрегени өске черлерден көжүрүп алыр планныг. Бирги кварталда ийи өрегени көжүрүп алган. Бо чылын 2 аал иштиг чурттаар беш бажыңны тудуп, ажыглалга киирер.

ЧУРУКТА: «Хадың» совхозта семиртир мал азырап турар Ховалыг Бады-Назын.

МОСКВА ЧЕТКЕН ХОЙЖУ

Бии-Хем районнуң «Хадың» совхозунуң конторазынга ол ажыл-агыйның кол зоотехниги Иван Васильевич Беткевич-биле ужуражы бердивис. Ол мурнакчыларның аразындан Ооржак Норбуевич Чолаан-оолду мактап, ажылынга кызымаан, дыннаңгырын чугаалады.

Ооржак Чолаан-оолдуң кыштаа мурнуу талазында арга-ыяштыг тайга эдээ, соңгу талазында хову чаттылган, мал оттаарынга таарымчалыг черде турар. Малчынның аалынга баарывыска, ол болу хойларын кадарып чоруй барган. Аалда дузалакчы кадарчы—калайы Ооржак Долума тур. Кажаанның ишти чырык, чылыг, сайгылгаан хып турар. Ында төрүүр болгаш төрээн хойларга, чаш хураганнарга таарыштыр кылган үүктер бар. 20 хире хойларны кажаа аштында сигеннедип каан тур.

— Бо кандаай хойларыл?— деп, Ооржак Долумаан айтырарывыска: «Арткан төрүүр хойларывыс-тыр, оларны аңгы үзүп алгаш, чемгерип азырап турар бис» — диди. Малчынның өдээнде сиген, саван, комбикорм четчир.

Ооржак Норбуевичиниң хой кадарып чораан черинге база четтивис. Малчын-биле амырмендивисти солчуп, ажыл-ишчи чугаавысты эгелеливис.

— Мал кадарып ажылдаала 18 чыл болдум. Авам, ачам угундан малчын улус чүве. Мен оларның изин истеп, орууп орактап, малчыннай бергеним бо. Баштайгы чылдарда Барыын-Хемчик районнуң «Дөн-Терезин» совхозка малчыннап эгеледим, а 1977 чылдан бээр бо «Хадың» совхозка кээп, хой кадара бердим. Эрткен чылларда багай эвес көргүзүглерлиг болуп келдим. 1978 чылда төрүүр 100 хойдан 92 хураганны камгалап, бир хойдан 3,9 кг дүктү кыргып алган мен. Бо чылын 100 хойдан 105 хураган, бир хойдан 4,5 кг дүктү алыр хүлээлгелиг мен—деп, Ооржак Норбуевич чугаалады.

Ам ооң кодаанында 506 хой ооллаппкан. Хураганнары ончаменги доругуп турар. Ооржак Норбуевич 1978 чылда мурнакчы малчыннарның бирээзи болгаш, ол-ла совхозта хойжу Бай-Кара Демир-оол-биле калы Москвада УАЧД-ге халас путёвка-биле чорааш келген.

Ооржак Норбуевич эрткен чылын 15 тонна сигенни болу кезип, кыштаанын бүгү септелгезин эки кылып, кышка белеткелдиг кирген. Ынчангаш ооң кодан хою хүр кыштаан. Бо кызымак ажыл-ишчи, ак сеткилдиг кижи совхоз коллективиниң хүндүткелин үр үе эртпээнде-ле чаалап алган. Көжүп келгеннериниң бирээзи—Ооржак Норбуевич Чолаан-оол ынчаар ажылдап турар.

Ч. МОНГУШ.

ОЛАР—БИСТИҢ ЧОРГААРАЛЫВЫС

Кызыл районда «Тиилелге» совхоз—республикада эң улуг, тараалаң ажыл-агыйларның бирээзи. Ооң тургустунганы Тывага кур черлерни шиңгээдип алыры-биле холбашкан. Аңаа республиканың яазы-бүрү черлериндеи хөй-хөй кижилер кээп, демин-күжүн каткаш, ажылдап эгелээн. Өске районнардан аңаа кымнар келгеиил? Олар канчаар ажылдап, чурттап турарыл? Ажылчын күжүнге совхозтуң моон соңгааргы хереглели кандыгыл?

«Тиилелге» совхозтуң директору Дүктүг-оол Мунуйович Монгуш-биле «Шын» солунуң корреспондентизи К. Аракчаа чоокта чаа ужурашкаш, үстүнде айтырыгларны аңаа салган.

— Бистиң совхозувус күр черде тургустунган ажыл-агый болгай—деп, Дүктүг-оол Монуйович чугаазын эгелээн.—50 чылдарның эгезинде маңаа эн хову турган. Чогум-на кур черни шиңгээдип ап эгелээн чылдарда маңаа совхоз тургустунуп, тудуг-суурну кыла берген. Ол душта чаа тургустунган ажыл-агыйга ажылчын күжү улуу-биле негеттинип келген. Ынчангаш республиканың өске районнарындан, ылаңгыя бармын талакы районнардан ажылдап, чурттаары-биле кижилерни бээр чорудуп турган.

«Демниг сааскан тева тудуп чиир» деп үдегер чугаа бар болгай. Чер болгандан келген ажыл-бүрү кижилер маңаа чаңгыс коллектив болуп, бир демниг, наймаалдыг ажылдаваш, улуг үүле-хереги бүдүргеи. «Тиилелге» совхоз ам хөй адырлыг, быжыг экономикалыг, улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези апарган.

Ол ачы-хавыла өске черлерден ажылдаары-биле маңаа келген баштайгы кижилерге — хоочуннарга хамааржып турар.

Маңаа баштай келген хоочуннарны онзалап демдеглээр херек. Кур чер совхозунга баштай келгеннериниң бирээзи Баяндоо Баазанович Ондар. Ол 1955 чылда көжүп келгеш, малчыннап ажылдай берген. Ооң бээр-ле мал ажылынан үнмээн. Баяндоо Баазанович бодунуң ак сеткилдиг, эрес-шудургу күш-ажылы-биле алдар-хүндүткелди чаалап алган. Ол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты чедип алган. Ам район Совединиң депутаты. Ооң үре-түңнелдиг күш-ажылын Төрээн чурт бедии-биле үнелээш, Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнер-биле шаңнаан. 1960 чылда көжүп келген Ондар Даваевич Дажы-Серен 1978 чылда пенсияже үнериге чедир совхозтуң малын малдап келген. Пенсияже үнзе-даа, совхозта ажылдавышаан, ол Ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле база «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаткан. 1965 чылда келген Тумат Хөртүк-оолович Аңгыр-оол мурнакчы механизатор. Ооң оглу Александр Аңгыр-оол совхозта ат-сураглыг механизаторларның бирээзи. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү, дыка хөй шаңналдарның эдилекчизи. Ол ышкаш кур чер совхозунга 1959 чылда келген Доржу Сааяевич Дандар механизаторлап ажылдап тургаш, ат-алдары бедии, депшээн, ам ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты болган. Ооң ацызда механизатор Ондар Дыртый-оолович Дай-оол РСФСР-ниң алдарлыг механизатору деп хүндүлүг атты чедип алган. Бо черниң хоочун чурттакчызы Василий Оюнович Янчат Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган.

Бистиң совхозта ажылдап, чурттап турар малчыннарның, механизаторларның алдарлыг ажылхеректериниң дугайында ам-даа хөй-хөй чижектерни көргүзүп болур.

Совхозтуң экономиказы калбарып, хөгжүп турар болганда, биске ажылчын күжү мурнуку хевээр негеттинип турар. Ажылдаары-биске келир туралыг кижилерни күзелдиивис-биле чалап турар бис.

Көжүп келир кижилерниң бажың-балгат-биле хандырар дээш, бо чылын 2-2 аал иштиг чурттаар 17 бажыңны тудуп турар. Ооң аңгыда малчыннар чурттаар 5 бажыңны база кылыр. Оларның үжүнге бир-бир, 2-ээнге ийи-ийи аал иштиг чурттаар.

Бистиңге ажылдаар дээш көжүп келгеннер ак сеткилдиг, күш-ажылга эрес-шудургу чоруун көргүзүп, бедик шаңнал, мактадыг чедип ап турарын үстүнде чижектерде көргүстүм. Оларга бис: «Эр-хейлер!» деп чугаалап, үре-түңнелдиг ажылынга чоргаарланып турар бис. Ам чаа көжүп келирлерни чылыы-биле уткуп, хүлээп алырынга белеп бис.

Бо арыннын материалдарын «Шынның» корреспондентизи К. АРАКЧАА белеткээн.

ЧУРУКТАРЫ А. ЗАЙЦЕВТИҢ.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ДАЛАЙДА АГИТПУНКИТУЛАР

«Советтер чуртунуң Үндезин хоойлузу» деп кинофестиваль «Урицкий», «Каманин», «Рубцовск» теплоходтарга болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходстворзунуң еске-даа судноларынга эртикилээн. Ооң программазында — совет кинематографияның эң эки ленталары. Совет эрге-чагырганың тургустунуп келгенин, күрүне эрге-чагыргазының органнарының ажыл-чорудулгазын, социалистиг демократияның хөгжүлдезин олар көргүзүп, чугаалап бергилээн.

Пароходствоның судноларында тургустунгуудаан агитпункитуларда янзы-бүрү номнар делгеттингилээн, лекциялар, беседалар чоруттунуп турар.

Н. МОИСЕЕВ,
Владивосток.

АВТОМАТЧЫДЫЛГАЖЕ

Хабаровскиниң станок кылыр заводунда саналга программазы-биле башкартынар агрегаттарлыг автоматчыттынган участок ажыглалда кирген. Ол агрегаттар эң нарын хевирлерлиг кезиктерни чондуруп, хоюглап шыдаарлар. Агрегаттарның продукциязы эскит чок болуп турарының ачызында хоюглаар операциядан ойталап каапкан. Станокка ажылдаар он-он дуржулгалыг ажылчыннар өске участоктарже шилчий бергеннер.

Техниктиг чаарты чепсеглээшкиннің планын ёзугаар эптээр шугум, дарганнаар болгаш механика цехтери чаартынган. КамАЗ-ка, Минскиниң трактор заводунга болгаш чурттүң өске-даа эң улуг-улуг заводтарынга тонарь-револьвер автоматтарын болгаш өскедаа дериглер бүдүүп бээри беш чылдың эгезинден бээр 15 хуурга көвүдээн, а ажылчыннарның саны ол хевээр арткан.

Ю. ЗУБЦОВ,
Хабаровск.

БАМ-НЫҢ ШЫКТАРЫ

БАМ девискээринде «Комсомольский» совхозка мелиораторлар чеди чүс гектар кургаткан шыктарны дамчыдып бергеннер. Оруктар болгаш суггарылга бугалары планда кердүнгениндеи ийи ай эрте кылдынгылаан, мал кажалары болгаш ховуу турлаглары туттунган. Бо чылын-на ол шыктарга тус черниң селекционерлериниң өстүрүп үндүргени бедик дүжүктүр сигеннерни чаштырып тарыыр.

Магистральдың чөөн талакы девискээрлеринде тургустунгулаан совхозтарның 15 муң гектар шөлдеринде хөй чылдарда ажыглаар культурлуг одаррлар болгаш сиген шөлдери тургузарының белеткел ажылдары чоруттунуп турар. Он дөрт чаа көжүп чоруур механизастаттынган колонналар организастаттынган. Мелиорация системалары тударынга хереглеттинер демир-бетон кылыглар бүдүүп турар заводтар ажылдап турар.

В. ЗЫКОВ,
Амурда-Комсомольск.

«ИВИ» ОПЕРАЦИЯ

«Иви» операцияның баштайгы түңнелдерин үндүрген. Ол операция Чукотканда «Омолон» совхозтуң коллективинге планнан ажыр чүс-чүс тонна бедик шынарлыг эзтти бүдүүрүп, күрүнеге садар арганы берген.

Дөрт чыл бурунгаар ол совхозка элдептиг «пассажирлер» чедип келген — Иркутск области тофалардан бежен иви чедире берген. Операцияның эгелээн үези ол. Чукотканже болгаш Колымаже Камчаткадан чүс-чүс ивилерни чедирери база көрдүнген. Эки уксаалыг ол ивилер-биле эвенги ивилерни хайнакташтырып тургаш, иви ажылының продуктулуун болгаш ивилерниң шыдамыы чоруун бедидип болур.

Амгы үеде «Рассохинский», «Марковский», «Возрождение» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда уксаажыдылгага ажыглаар сорулга-биле эң бедик класстың иви молдургаларының сес коданнары ажыглаттынган.

Г. КРАСНОГОР,
СЭТА-ның керр.
Магадан.

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН БЕДИК ТУДАР

Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы ажыттынган

ЛЕНИНГРАД, апрель 12. (СЭТА). «Социалистиг чарыш болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкин — массаларның чогаадыкчы идепкейин көдүрериниң болгаш чаа кижини кижизидериниң күчүлүг чепсээ» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы бодунуң ажылын Смольныйда эгелээн.

Ооң ажылында СЭКП ТК-ның, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының болгаш обкомнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның, совет, профсоюзлар болгаш комсомол организацияларының, эртемниң болгаш культураның, албан черлериниң харысалгалыг ажылдакчылары киржип турар. Залда социалистиг чарыштың хоочуннары, бирги беш чылдарның маадырлары, бүдүүрүлгениң чаартыкчылары болгаш мурнакчылары, ажылчын аныктарның төлээлери олуржуп турар. Акы-дуңма социалистиг чурттарның делегациялары база ында.

Конференцияны СЭКП ТК-ның Пропаганда киллизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников ажыткан.

Конференцияның киржикчилери СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң байыр чедириишкинин диннитиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Байыр чедириишкинин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов номчаан.

Ооң соонда конференцияның киржикчилери «Социалистиг чарыштың күчүлүг тургузукчу күжү» деп илеткелди Г. В. Романов кылган. Чаа ниитилелди тургузаар дээш келди дыңнаан. Илеткелди демиселге чыдынган дуржулгага чогаадыкчы хамаарылгалыг болуру бистиң ленинчи партиявыстың чаагай чаңчылы. СЭКП ТК-ны бо конференцияны эрттирер дугайында шиитпирлер ооң чаа илергей херечизи боон турар. Леонид Ильич Брежнев ооң киржикчилеринге бодунуң байыр чедириишкининге улус ажылагыйын улам ынай хөгжүдеринге болгаш массаларның чогаадыкчы идепкейин көдүрериниң чаа хевирлерибиле ооң байлакшаанының, бистиң ниитилеливистиң кайгамчык улуг шимчедикчи күжү болу бергениниң дугайын оратор чугаалаан. Бистиң амыдыралывыста күш-ажылчы маргылдаанның ужур-дузазы болгаш туружу амгы үеде ССРЭ-ниң чаа Конституциязында хоойлу ёзугаар быжыглаттынган.

Сайыран бышкан социализмниң байдалдарында чарышты сайзырадырыңга Л. И. Брежневтиң чогаалдарының улуг ужур-дузазын илеткелчи онзалан көргүскен. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин көдүрер, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр чарыштың ажыктыын белдер, социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээриниң ооң ролюн күштелдирер талазы-биле Ленинградтың партия организациязының ажылының дуржулгазынга илеткелчи делегеренгей доктаараан.

Коллективтериниң болгаш кижилериниң социал хөгжүлдезин, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн төлевилеп тургузарының, ажылчы чоннарны бүдүүрүлгени эргелеп башкарарынга киириштиреринің айтырыгларын шиитпирлээриниң чарыштың тудуш харылзаалы илеткелде хөй черни эзлеп турар.

Чарыштың делегей кады ажылдажылгазынга ужур-дузалыын Г. В. Романов ооң ынай демдеглээн, ооң боттуг киржизидикчи утка-шыпарлыы чүгле бистиң чуртувустуң эвес, а харын акы-дуңма социалистиг чурттарның дуржулгазы-биле бадыткаттынганын ол чугаалаан.

Чарышты хөгжүдеринге СЭКП-ниң организаторлы болгаш идей-политиктиг ажылының айтырыгларынче оратор онза кичээнгейин угландырган. Партия аңаа бедик идейлиг болгаш соруктуг угланыышкынны берип, ону калбак ветерелдиг база корум-чурумнуг болдуруп турар деп, ол чугаалаан.

Пленарлыг хуралдарга илеткелдерни: «Амгы үе-чадда социалистиг чарыштың теоретиктиг айтырыглары» — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының вице-президенти, ЭР П. Н. Федосеев, «Бүдүүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер дээш чарышка коммунистерниң авангардчы ролю» — СЭКП-ниң Москва хоорооку комунуң секретары В. П. Трушин, «Эртем-техниктиг дешилгени дүгеделдири дээш чарыш» — СЭКП Свердловск обкомунуң бирги секретары Б. Н. Ельцин, «Кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдеринге социалистиг чарыштың ролю» — Украинаның компартиязының ТК-ының секретары Н. М. Борисенко, «Социалистиг чарыш болгаш бет чыл шынарын ажылдап кылырынга база күүседиринге ооң ужур-дузазы» — ССРЭ-ниң Күрепланының даргазының орлакчызы А. В. Бачурин, «Чарышты болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинин организастаарының чугула айтырыглары» — ВЦСПС-тиң секретары И. М. Владыченко, «Социалистиг чарыш болгаш аныктарның коммунистиг кижизидилгези» — ВЛКСМ ТК-ның секретары Д. И. Филиппов олар кылган.

Конференцияны эгелээриниң мурнунда Смольный баарында В. И. Ленинниң турасказынга чечектер салган.

Он дөрт секциларның хуралдарында конференцияның киржикчилери социалистиг чарышты моон соңгаар улам ынай хөгжүдериниң дугайында сүмелерни ажылдап кылырлар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырарынга холбаштыр КНО-нуң тускай комитеди КНО-нуң штаб-квартиразында ажылдай берген. Ындыг шуулганны чыылдырарының идеязын Совет Эвилели көдүрген болгаш ону делегейниң хөй-ниитизи-даа, КНО кежигүннери хөй-хөй күрүнелер-даа калбаа-биле деткээн.

Чепсегленнишкинни дүжүреринің айтырыы бүгү-ле улустарның, күрүнелериниң эрге-ажыктарынга хамааржып турар, ынчангаш ону оларның чүгле дем каткан күженнишкиннери-биле шиитпирлээн туруп болур деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Ю. Е. Фокин тускай комитеттиң хуралынга чугаалаан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязын эрткен чылын эрттиргени бүгү делегейниң ындыг шуулганнарының эргежок чугулазын көргүскен. Совет Эвилели аңаа эң идепкейлиг киришкен, ийиги тускай сессияны 1982 чылда чыылдырар дугайында саналды ол база деткээн. Совет Эвилели ооң-биле кады чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырары дээш база чайгылыш чок туржуп турар.

Бүгү-делегей конференциязы сүмелер бээринден аңгыда, харын бүгү күрүнелерге албан болур бүдүштүг дээштиг шиитпирлерни хүлээп ап болгу дег шуулган болур ийик деп, Совет Эвилели санап турар. Чехословакияның болгаш Шри Ланканың төлээлекчилери база ындыг конференцияны дүрген-не чыылдырарын деткип чугааланнар.

• • •

ПАРИЖ. (СЭТА). Чепсегленнишкинни дүжүреринің айтырыгларының талазы-биле апрель 10—11 хүннеринде Парижке болган француз-совет ужуражыышкын үезинде амгы үенин чугула айтырыгларын дугайты санал-оналдарның калбак солчуушкуну болган.

«ССРЭ—Франция» болгаш «Франция—ССРЭ» ниитилелдерниң инициативазын ёзугаар организастаан ол ужуражыышкын дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын хаңылаарының, күрүнелер болгаш улустар аразынга бүзүрежилгенин байдалын тургузарының талазынга ССРЭ-ниң партиявыстың чаагай чаңчылы. СЭКП ТК-ны бо конференцияны эрттирер дугайында шиитпирлээриниң ооң чаа илергей херечизи боон турар. Леонид Ильич Брежнев ооң киржикчилеринге бодунуң байыр чедириишкининге улус ажылагыйын улам ынай хөгжүдеринге болгаш массаларның чогаадыкчы идепкейин көдүрериниң чаа хевирлерибиле ооң байлакшаанының, бистиң ниитилеливистиң кайгамчык улуг шимчедикчи күжү болу бергениниң дугайын оратор чугаалаан. Бистиң амыдыралывыста күш-ажылчы маргылдаанның ужур-дузазы болгаш туружу амгы үеде ССРЭ-ниң чаа Конституциязында хоойлу ёзугаар быжыглаттынган.

Сайыран бышкан социализмниң байдалдарында чарышты сайзырадырыңга Л. И. Брежневтиң чогаалдарының улуг ужур-дузазын илеткелчи онзалан көргүскен. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин көдүрер, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр чарыштың ажыктыын белдер, социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээриниң ооң ролюн күштелдирер талазы-биле Ленинградтың партия организациязының ажылының дуржулгазынга илеткелчи делегеренгей доктаараан.

Коллективтериниң болгаш кижилериниң социал хөгжүлдезин, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн төлевилеп тургузарының, ажылчы чоннарны бүдүүрүлгени эргелеп башкарарынга киириштиреринің айтырыгларын шиитпирлээриниң чарыштың тудуш харылзаалы илеткелде хөй черни эзлеп турар.

Чарыштың делегей кады ажылдажылгазынга ужур-дузалыын Г. В. Романов ооң ынай демдеглээн, ооң боттуг киржизидикчи утка-шыпарлыы чүгле бистиң чуртувустуң эвес, а харын акы-дуңма социалистиг чурттарның дуржулгазы-биле бадыткаттынганын ол чугаалаан.

Чарышты хөгжүдеринге СЭКП-ниң организаторлы болгаш идей-политиктиг ажылының айтырыгларынче оратор онза кичээнгейин угландырган. Партия аңаа бедик идейлиг болгаш соруктуг угланыышкынны берип, ону калбак ветерелдиг база корум-чурумнуг болдуруп турар деп, ол чугаалаан.

Пленарлыг хуралдарга илеткелдерни: «Амгы үе-чадда социалистиг чарыштың теоретиктиг айтырыглары» — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының вице-президенти, ЭР П. Н. Федосеев, «Бүдүүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер дээш чарышка коммунистерниң авангардчы ролю» — СЭКП-ниң Москва хоорооку комунуң секретары В. П. Трушин, «Эртем-техниктиг дешилгени дүгеделдири дээш чарыш» — СЭКП Свердловск обкомунуң бирги секретары Б. Н. Ельцин, «Кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдеринге социалистиг чарыштың ролю» — Украинаның компартиязының ТК-ының секретары Н. М. Борисенко, «Социалистиг чарыш болгаш бет чыл шынарын ажылдап кылырынга база күүседиринге ооң ужур-дузазы» — ССРЭ-ниң Күрепланының даргазының орлакчызы А. В. Бачурин, «Чарышты болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинин организастаарының чугула айтырыгларын» — ВЦСПС-тиң секретары И. М. Владыченко, «Социалистиг чарыш болгаш аныктарның коммунистиг кижизидилгези» — ВЛКСМ ТК-ның секретары Д. И. Филиппов олар кылган.

Конференцияны эгелээриниң мурнунда Смольный баарында В. И. Ленинниң турасказынга чечектер салган.

Он дөрт секциларның хуралдарында конференцияның киржикчилери социалистиг чарышты моон соңгаар улам ынай хөгжүдериниң дугайында сүмелерни ажылдап кылырлар.

Чехословакияның ном үндүрер черлери уругларга номнар парлап үндүрерин көвүдедин турар. Каастап кылган номнар бичин номчукчуларның оорушкүзүн хайныкты-рып келир.

ЧУРУКТА: «Обзоро деп ном парлаар черниң Непомукта салбырында.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ЧӨЦГЭЭЛЕВИШААН

ХАНОЙ. (СЭТА). Социалистиг Вьетнамга удур пекинчи эрге-чагыргаларның өнчүк-чөнгээлиг ажыл-чорудулгазының идепкейжээнинче Ханой парлалгазы кичээнгейни угландырып турар. Вьетнам девискээрде болгаш ВСР-ниң сонгу талакы можуларында чамдык участоктарны кыдат шериглер амдыгаа чедир эжелеп, ол черлерде шериг-инженер тудугларын кылып турар. Хөй санныг кыдат шериглерни кызыгаарда мөөнневишаан, вьетнам девискээрлерни артиллериядан болгаш миномёттардан бооладышаан.

Ол агрессчи үүлгедиишкиннерни болгаш соксаал чок чөнгээлээшкиннерни парлалга болза, Пекиниң ийи чурттуң аразында төөгүдеи бээр тургустунуп келген кызыгаарны өскертир, харылзааларны чогумчудар дугайында ВСР-ниң чаагай тура-соруун ёзугаар апрель 14-те Ханойга эгелээр ужурлуг вьетнам-кыдат чугаалажыышкыннарның бүдүүзүнде Вьетнамга ыйыышкын кылыр дээн оралдажыышкыннары кылдыр үнелеп турар. Өнчүк-чөнгээлиг ажыл-чорудулганың күштелиишкинин ында Вьетнамның девискээринче пекинчи гегемонистерниң чаа халдаашкын кылырынга белеткел кылып турары-биле холбаалыг кылдыр база көрүп турар.

ҮҮЛГЕДИИШКИННЕРИ ДЭЭШ КЕЗЕМЧЕ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Хаанныг ёзу-чурумнуң улуг дужаалдыг 11 ажылдакчыларын шиидерин доосканының дугайын ында чарлаан. Ислам суд оларны иран улуска удур кем-буруулуг херектер үүлгеткен деп саналаан. Шииткелди апрель 11-де даң бажында күүсеткен. Шаажыладып өлүрткеннериң аразында мурнунда даштыкы херектер министри, СЕНТО-нуң кол секретары чоруан Халатбари, амгы үеде тарадыпкан хаан гвардиязының командылакчызы генерал Нешат, САВАК дээр чажыт полицияның баштыннары генералдар Мокаддам болгаш Пакраван, сенаторлар болгаш меджлис депутаттары ышкаш хаанның ындыг эң чоок талалакчылары бар. Суд оларның эт-хөреңгизин хавырар дугайында шиитпирни база үндүрген.

Иранның премьер-министриниң өралакчызы А. Амир-Энтезамның медеглээни-биле алырга, хаанныг ёзу-чурум үезинде янзы-бүрү кем-буруулуг херектерни үүлгеткени дээш буруудаттырып турар кижилериниң херектерин амдаа көөрүнге чылдан эвээш эвес үе негеттинер.

ДҮЖҮП БЕРИКЧИ КЕРЭЭНИ БАДЫЛААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Камрден келген медээлер ёзугаар алырга, ЕАР-ның улус хуралы Израиль-биле чаңгыс талалыг «тайбың» керээни бадылап каан. Ол хуралда Садаттың талалакчызы национал-демократтыг партия хөй кезиин эзлеп турар.

Ийи хүн иштинде боон келген чугаалажыышкыннарның болгаш бадылаашкынның көргүскени болза, араб улустардан чажыдыбиле Садаттың чарган өскерликчи чаңгыс талалыг дугуржулгазы Египетте «бүгү-ниитиниң деткимчеазын» албайн турарын көргүскен. Улус хуралының 15 депутаттары керээни бадылаарынга удурланганнар. Ол дугуржулганы олар Египеттиң болгаш өске-даа араб күрүнелериниң национал эрге-ажыктарынга өскерилгени, израиль агрессорга бужар-бак дүжүп берикшин кылдыр тодаргайлааннар.

Депутат Хильми Мурад Израиль-биле чаңгыс талалыг чугаалажыышкын үезинде египет таланың чиик дүжүп берикчи чоруун буруу шапкан. Керээ египет чазакка хөй санныг хүлээлгелерни онаагаан, ооң-биле кады Палестина айтырыынга хамаарыштыр-даа, эжелеттирген араб девискээрлерден үнүп чоруурунуң айтырыгларының талазы-биле-даа Израиль бодунга кандыг-даа хүлээлгени албаан деп, ол чугаалаан.

Ол бүгү дүжүп берикшиннерни Египет Чоокку Чөөн түкке байлал арабтарга таарымчалыг болу берген, оларның талазынга долуу-биле болгаш шиитпирлиг-биле Иран кирген үеде, Израильге болгаш АКШ-на хамаарыштыр Сауд Аравия быжыг болгаш шиитпирлиг турушту эзлепкен үеде кылганын онзалап демдеглээр ужурлуг деп, депутат чугаалаан.

Керээни хүлээп көрбейн, депутат Махмуд эль-Кады ол дугуржулга-биле Египеттиң тускай догуунаан чоруун чок кылганы ол-дур деп онзалап демдеглээн.

Керээге удур бадылаан 15 депутаттардан аңгыла база 17 депутаттар керээни бадылаарының дугайында айтырыг баш удур шиитпирлеттине бергенин билгеш, удурланыышкынның демдээ кылдыр улус хуралының хуралынга келбээннер.

СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң маадырларының болгаш хоочуннарының бирги ниити национал съездизиниң доозулганы-биле холбаштыр болган митингге чуве чугаалаш, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың президентизи Суфанувонг съезд лаос улустуң болгаш ооң армиязының Улусчу-революстуг партияны долгандыр сырый каттышканын, Лаостуң, Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарының бузуулбас эвилелин көргүскен деп онзалап демдеглээн.

Бистиң съездивис кыдат гегемониямге удур, Лаоска хамаарыштыр ооң агрессчи планнарынга, Лаостуң хамаарышпас, тускай догуунаан чоруунга болгаш девискээриниң бүдүн чоруунга кыжаныышкыннарга удур лаос улустуң демисежиринге белениниң тодаргай илерээшкини болган деп, ол онзалап айыткан.

Национал хосталга дээш демиселге, социалистиг Лаостуң тургузуушкунунга улуг дузаламчы болгаш деткимче дээш Совет Эвилелиге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга ханы өөрүн четтиргенин ЛУДР-нуң чепсектиг күштериниң кол командылакчызы, национал камгалалдың министри Кхамтай Сипхандон илереткен. Лаостуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш америк империалистерге удур лаос черге тулчуп турган вьетнам эки турачылариың салыышкынын ол бедин-биле үнелээн. Вьетнамның болгаш Кампучияның акы-дуңмалышкы улустары-биле пайралды болгаш эп-сеткил каттыштырыгазын быжыглаарының эргежок чугулазын Кхамтай Сипхандон онзалап демдеглээн.

«Унзере цайт» деп барыын-герман солуннуң парлаары таблицада Европаның экономиктиг ниитилежилге чурттарында 1978 чылда ажыл чок чоруктуң байдалының дугайында сан-чурагайларны көргүскен. «Ниити рынок» бодунуң экономиказын кудулаашкындан үндүрүп шыдаваан. Ол чурттарда ажыл чоктарының саны эрткен чылдың төнчүзүнде 6 миллион кижи четкен, азы күш-ажыл кылып шыдаар чурттакчы чоннуң 5,7 хуузу боон турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

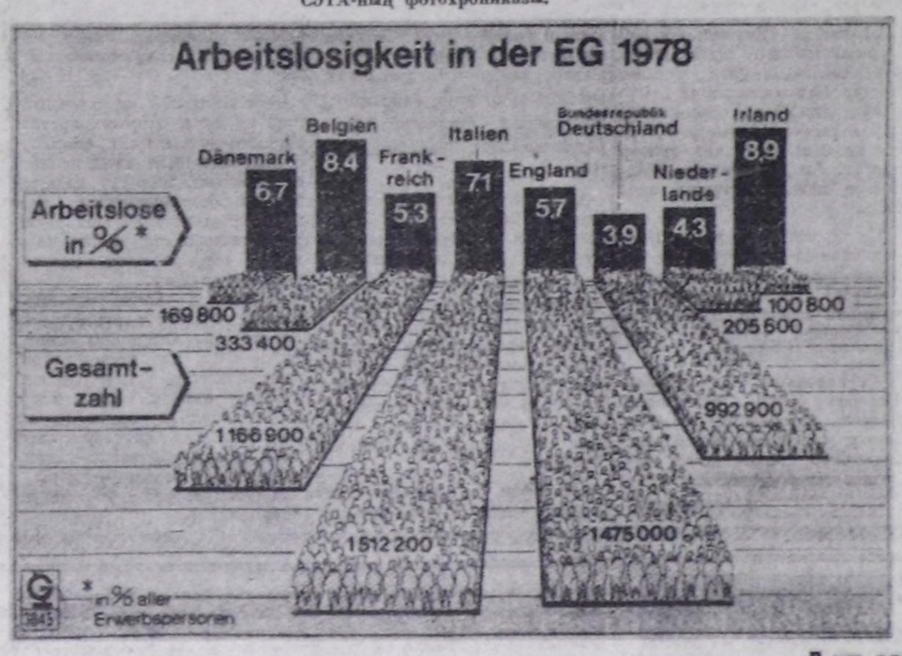

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

РИМ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң бирги беш чыл планы төөгүлүг улуг ужурдузалыг болуушкун болган, ынчангаш ол бодалды итали коммунистер кеззеде деткип келгеннер деп, Сенаттың бюджет комиссиязының даргазы коммунист Н. Колайянни медеглээн. Бирги совет беш чыл бүгү делегейниң ажылчыннарының болгаш революстуг шимчээшкининиң чоргаарланыр чүүлү болу берген деп, ол чугаалаан.

Беш чылдарның дуржулгазы экономиканы планнаар системаның ажыктыын долузу-биле бадыткап, бүгү делегейге көргүскен болгаш совет улустуң амыдырал байдалының улуу-биле эжиириниге чедирген деп, ол онзалап демдеглээн.

Планнаашкынны киргени, ооң соонда дүрген болган индустриализация Совет Эвилелиниң камгаланыр аргазын быжыглаар болгаш делегейниң ийиги дайынының үезинде гитлержи шериглерни чылча шавар арганы бөрген. Беш чыл планнары Совет Эвилелин делегей политиказынга кол рольду ойнап турар улуг күрүне болдурупкан деп чугаалаары эргежок чугула.

Беш чыл планнарын ёзугаар Совет Эвилели биле Барыын Европаның капиталистиг чурттарының аразында садыг-экономиктиг харылзааларының ханылап турарының айтырыгларына доктаагаш, Н. Колайянни мынча дээн: ол талазы-биле Совет Эвилелиниң политиказын долузу-биле деткип тур мен. Ол харылзаа Совет Эвилелинин-даа, Барыын Европаның күрүнелериниң-даа эрге-ажыктарынга, тайбыңның болгаш чавырлыышкынның хөрөнге-даа бараан боон турар.

СОМОСА АКШ-ТА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Албан хуузунда чарлааны-биле алырга, «шажын байырлалында» ында чедип келген диктатор Сомосаны АКШ-та улуг өөрүшкү-биле уткуп алган. Никарагуа улуска удур Сомосаның араатанзыг чоруу ол черниң «демократия камгалакчыларын» бичин-даа эгелдирбейн турар. Кижиниң эргелерин «камгалаарының» калбак кампаниязының дугайын «уттун алгаш», олар диктаторну чүгле хүлээп алгаа эвес, харын Никарагуада улуска удур ёзу-чурумну бүгү-ле аргалар-биле камгалап алырын орлаңдажып турар. «Вашингтон пост» солуннуң дыңнадыы турары-биле алырга, АКШ-тың контрольдап турары делегейниң акша фондузу Сомосага 40 млн. доллар чээлинин бээриниң дугайында айтырыгны херек ыырында шиитпирлеткен.

Латин-америк шиитчилелдер ассоциациязының Питтсбург хоорайга болган конференциязының киржикчилери Никарагуада Вашингтонуң бужар бак чимеенишкиннерин сойгалап илереткен. Конференцияга хүлээп алган резолюцияда АКШ биле Сомосаның ёзу-чурумнуң аразында бүгү харылзааларны сонсадырын негээн.

БЕШ ЧЫЛДАРНЫҢ БЕЖЕН ЧЫЛЫ

Беш чыл! Бо сөстер совет кижилерге эң билдингир болгаш оларның ажыл-амыдыралы-биле чарылбас тудуш харылзаанын апарган.

1929 чылдың апрель айда ВКП (б)-ниң XVI конференциязы бистиң чуртувустуң улуе ажыл-агыйын хөгжүдериниң бирги беш чыл планын чүүлдүг деп көргеп. Оон соонда ол планны Советтерниң V Бүгү-эвилел съездизи май айда бадылаан. Оон бээр бежен чыл эрткен. Бо үениң дургузунда биетиң чүртүвүс беш чылларның тодаргай тургустунган планнарын ёзугаар, графикте айтып каан чүве ышкаш хөгжүп, экономиканың, эртем-техниканың болгаш культураның бедик чалаларынче үнген.

Ынак башкывыс, баштыңчывыс В. И. Ленин аар индустрия чокка кандыг-даа үлетпүрвү тургузуп ап шыдавас бис, ол чокка тускай күрүне болур аргавысты оскунуп, шуут чылча шаптырар бис деп чагып чораан. Оон «...бүгү чуртту электрижидер» дээн сөстерин сактып көрөөли. Оон көдээ-пи тракторлар-биле чепсеглээр дугайында чагыын сактып көрөөли.

Ынчангаш баштайгы беш чылдың кол сорулгазы аар индустрияны тургузары болган. Сталинградтың, Харьковтуң, Челябинскиниң улуг трактор заводтарын ынчан тудуп эгелээн. Ол улуг тудугларның төлевилелин совет специалистер боттары чогаадып кылган. Челябинскиниң трактор заводун чылда 40 муң илчирбелиг трактор бүдүрер күчүлүг кылдыр төлевилээн. Ол үеде делегейде эң улуг күчүлүг дээн «Катерпиллер» деп капиталистиг фирма чылда 5—6 муң тракторну кылып турган. Ол фирманың президентизи дээрги Форст: «Бир эвес силерге техниктиг документацияны бериптер болзумза силер менден хөй трактор бүдүргеш, мени хоозурадып ядарадыптар болгай силер» деп биске чугаалап турган.

Капиталистер канчаар-даа кызып турда, совет улус бодунуң аар үлегүрүн тургузуп, хөй машина, тракторну бүдүрүп эгелээн болгай. Ону ынча деп чугаалаары-ла белеп. Херек кырында ол кончуг берге ажыл болган. Улуг тудугларга көдээниң тараачыннарын эвилелдеп турган. Амгы үеде ышкаш, ол тудугларның ажылчыннарының хөй кезин аныяктар, комсомолчулар турган. 1929 чылдың ноябрь айда Челябинскиниң трактор тудуунга 18 коммунист, 27 комсомолчу турган. Чыл эрткенде оларның саны 5 чүс болгаш 5 муң четкен.

ЧТЗ-ниң комсомол организациязының секретары турган В. Степанов бо хүннерде мынча деп сактып чугаалаар: «Тудугларга тараачыннар артельдер болуп ажылдап турган. Бир кезек кижи (кайы-бир суурдан келген) бир артель болур. Олар туралаанда ажылдаар, хөңү келзе дыштаныр турдулар. Ол артельдерже комсомолчуларны чорудуп турган, оларны бригадалар кылдыр эде организастап алган бис. Оон соонда ажылывыс шуудаан». Баштайгы беш чыл ынчаар эгелээн.

ЧУРААН ЧУРУКТАРДА: ССРЭ-те эң баштай кылган автомашина болгаш илчирбелиг трактор.

(Чуруктарны С.-Б. Уйнукэй дүжүрүп чураан).

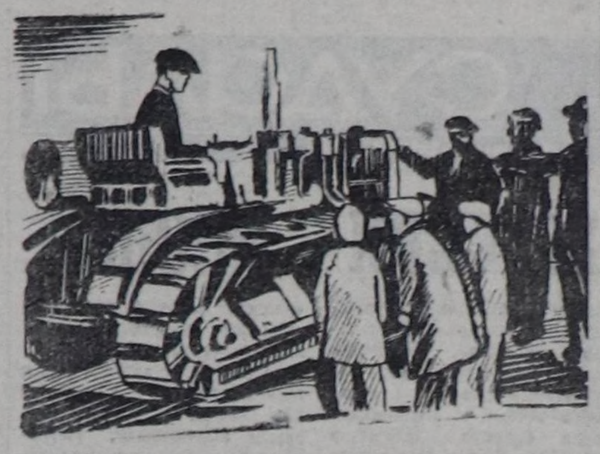

ЧАЖЫТТАРЫН АЖЫДАР БИС

Кашпалдардан үнүп, дүжүп,
Каржы хемниң суун сүзүп,
Черниң хойлаан эртинезин
Чедер, ыывар күзелдиг бис.

Бөгүн каак дээр, эртен шуурган
Бойдус биске хуулгаазын—
Аптарада үүжезин

Ажыдып ап, чиңчерлээр бис.
Аңнар оруу нөкпаларга

Аар чүүктер аткаар тыртса,
Найыралды доңнаштыргаш,
Ажыр сөөртүп чоруй баар бис.

Чаштып чыдар байлактарның
Чажыттарын ажыдар бис —
Чаа хоорай, комбинаттар
Чарлаттынып төрүттүнер.

Н. ООРЖАК.

ШЫН ТЫПКАН

Март 31-де үнген № 76 «Шында» тывызыктарны Хөндергей (Чөөн-Хемчик район) ортумак школаның өөреникчизи Монгуш Чойганмаа шак, чунар-демир, дырбаан, айыыр, лаа, доңгурак, сыырткыып, хүүрек, бийир, ине, ойнаар хампаарак деп шуптузун шын тыпкан.

Дөн-Терезин (Барыын-Хемчик район) ортумак школаның өөреникчизи Ооржак Анай-Хаак, Бай-Даг (Эрзин район) ортумак школаның өөреникчизи Сержинмаа Орлан, Хову-Аксы (Таңды) ортумак школаның өөреникчизи Куулар Кара-оол, Шеми (Чөөн-Хемчик) ортумак школаның өөреникчизи Монгуш Чечекмаа олар ол тывызыктарның хөй кезин шын тыпканнар.

СЕРГЕЙ ЮРСКИЙ-БИЛЕ БЕСЕДА

Сергей Юрский —Ленинград ажыдыр. А оон ат-сурах чүгле Ленинград-биле кыызаарлаттынмайн турар. Ол хөй янзы рольдарга ойнаан, ынчалаш ону миллион-миллион көрүкчүлер таныыр-даа. Ойнаан рольдарның бүгү талазын тодаргай хөргүзүп шыдавас актер, Ленинградтың А. М. Горький аттыг ыны театрының артизи Сергей Юрьевич Юрский ам бөгүн бодунуң ролүн «ойнаар».

— Силерге сцена дугайында бодал кажан, чүге кирип келгенил?

—Сцена дугайында эвес, а манеж дугайында дээр болза эки боор. Мээң чаш чораан чылдарым Москва цирилги-биле ужуп солбаалыг. Улуг ажыл-ишчи цирк артистериннге бүгү назыныда ынчалаан мен. Бо профессияны дорулу-ла куш-ажылдың профессиязы деп сананар кижи мен. Чүге даже чүгле докпаамал, шудурду ажыл-биле белгеткеш сценаже унуп, чонга бараан болур чүве. Мээң ачам Ада-чуртуң Улуг дайынының үезинде уран чүүл удургучулап ажылдап турган. Ынчалаш-даа ол театрже кээрин кргеп чораан. Мээң сцена дугайында бодалдарым бала ынчан төрүттүнген. Театр мени бодунче тыртар турган. Мөзе театр цирктен чалгаараныгы ышкаш сонырган. Шынап-ла театрның циркке көрде четпес түүлдери бар-ла болгай. Цирк кандыг-даа уеан, сагыш кепередишкини чокта-ла көрүкчүге билдине бээр, а театр сыр дедир—шиичиниң маадырлары-биле кады хөгөөрп, муңгаравры, уеан-сагыш үндүрүлгеи херек. Ынды болзадаа театр мени бодунче домей-ле чыыра тыртып турган.

— Цирк биле театрдан театрны шилип алганынарга хомудаас силер бе?

— Ынды үелер турсулаан. Ол дугайында ам чугаалаан херээ чок боор.

— Бир эвес бүгү-ле чүвени эгезинден эгелээр арга турар болза?

— Бүгү-ле чүвени эгезинден эгелээр дугайында күзел менде чок. Чуртталгамда керек, билген чүүлдеримни үнелээр мен. Чуртталганы оон кадар, казыырлары-биле хүлээп ап чораар мен.

— Силерниң билириңер-биле кандыг литературлуг маадыр силерниң идеолыңарга чоок боор турарыл?

— Пушкин. Кижи бүрүзүнүң бодунуң Пушкинин бар. Оон чүгле ады болгаш чогаалдары эвес, а мээң Пушкинним дугайында билирим, кинога, телевидениеге ойнааным болур.

— Силерниң ынак ролюңар?

— Ол дугайында үрегүлүг айтырар боор чүве, ынчалаш ол айтырыга харыым белеп. Эң ынак рольдарым бар. «Угландың чоодаанда» Чехонинин болгаш «Мен, кыраанаам болгаш Илларионов» деп кинодан Иликонуң рольдары.

— Ынак эвес рольдарыңар бар бе?

— Оларның саны элээн каш турган. Чамыктарын хөй катап ажылдап турган, сагышка кирер кылдыр кылгылаан мен.

В. ЗАХАРЬКО.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Тыва АССР-ниң физиктиг картазында Кызыл-Мажалыкты айытқан черге «1929» деп бижип каан. Ол болза бо суурну ол чылын үндезилеп тургускан дээн ол. Оон бээр ам бежен чыл боор турар-дыр. Ынчан ол черге Барыын-Хемчик кожуунуң төвүн үндезилеп тургускан. Хемчик хемниң кыдыында Кызыл-Мажалык деп тейжигештиң баарынга тыптып келген суурну база-ла ынча деп адаан. Өглер хонар оргу шөлчүгешке ыяш бажыннар көстүп келген.

Тыванын Совет Эвилелиниң составынга каттышканының соонда район төвү апарган суур дүрген өзүп, сайзырап эгелээн. 40 чылдарның үезинде электростанциялыг, школалыг, эмнелгелиг бичии сууржугашка 900 хире кижи чурттап турган. Хемчиктиң ол чарыынга даг-дүгү болбаалырадыр комбинатты тудуп эгелээргe, суурнуң чурттакчы чонунуң саны дүрген өскен. 1959 чылда ол Тывада ийги ажылчын суур апарган.

Амгы үеде Кызыл-Мажалык—хоорай хевирлиг ажылчын суур. Ол «Барлык» совхозтуң төп суур-биле тутчу берген, а Ак-Довурак хоорай-биле демир-бетон көвүрүг дамчыштыр аргыжып турар. Саян ындынче чоруткан Абаза оруунуң белдири база ол болган.

Кызыл-Мажалыкта түүйбү, саржаг заводтары, эзт комбинады дээш оон-даа өске будүрүүге черлери бар.

В. ДУБРОВСКИЙ.

БҮЗҮРЕЛ

(ТООЖУДАН ҮЗҮНДҮ)

(Төнчүзү. Эгеан № 83, 84 «Шында»).

«Алырам, аки чүүү кылыскан мен?—деп. Пар-оол бодаштаан.— Дээрта кел дээн, чедип-ле келдим. Башкым эл. деп-ле кижи-дир. Бүдүү билир-даа чүве ышкаш, онаалган күүседин четтиккейн турар сен дээр. Шынап чүгле бижимел онаалгага ой кижи болгай мен. Номчуур онаалгага шак артпас чүве... Онзагай башкы-дыр». Ындыг бодаллар бажын долуп, арай эдереп чораан. «Хүлээгеге, хүлээлгеге» деп сөстер ону ам амыраттайн баргап.

Даартазында расписание бөзүгаар тыва дыл кичээл-даа келгеп. Алексей Тоорукович онаалганы хынап эгелээн. Черле ындыг чаңы-биле баштай ажылдарны чүгүртү көрүп, столдар аралап чоруй. Пар-оолдуң дужунга кээп тура дүшкен...

— Пар-оол хүлээлгезин эки күүседип-тир. Көрүңерем, уруглар—дээш, башкы кыдыраштың онаалга бижээн арнын чада тудуп, өрү көдүрген.— Дески хол үжүү-биле арыг бижээн, частырыг көзүлбейн-дир. Кижиниң хүлээлгезин кончуг. Хүлээнгени—күштүг, күүседирин билир херек.

Алексей Тоорукович онаалганы хынап дооскаш, ботажыл берген. Оон Пар-оолду кыйгырган, эжикче кылаштаан. Коридорга үнүп келгеннер. Шөлээни аажок болган. Эжиктеп ырадыр кылаштажы бергеннер.

— Таакпылаар кижи болгай сен, Пар. Карманында таакпыңны бээр үштүп келем—деп, башкы сымыраны аарак холун сунган.

Пар-оол бажын суйбаныр, кезек оорлуңайныр тура, костюмунуң иштики карманындан бүдүн хап «Север» үштүп сунган. Арны дораан-на өрт дег кыза берген.

— Таакпыңны хавырар апаар-дыр. Бо дугайы чүгле бис ийиниң аравыска артсын. Таакпы хураап алганымны кым-даа билбезин дээрим олдур.

Кичээлдер доозулган.

Ам база-ла класста ийилээ артканнар.

— Че, Пар-оол, чугаалап көрем. Кол-кол хүлээлгелериң чүл?

— Эки өөренир...

— Оон ыңай?

— Чурумнуг болур.

— Шын-дыр — дээш, башкы Пар-оолдуң карактарынче шыңгыы көрүп алгаш, кезек ыыт чок олурган.— Оода оларны хажытпас херек. Өөреникчи кижи таакпылавас дээрзин билир-ле болгай сен. Оода өөрүңүү дедир башта-вайн көрем. Чазын турар-дыр сен.

— Чок, башкы. Ачамның саттырган таакпызы чүве — деп, Пар-оол мегелеп агартынарын кыскан.

—Кулаам узун болдур ийин, Пар — дээш, башкы оожум каттыргылап, чөгенчиг чавыс үп-биле немээн: — Дыннап каапкан мен дээрим ол. Чон караа көскү-ле болгай. Бир эвес ачаңның таакпызы болза аппарын бер ма, че, чоп тутпайн тур сен? Сеңээ бүзүрээр болгаш ынчаарым ол. Ма, ап ал.

Алексей Тоорукович «Северни» оолдун карманынче суп бергеш, бир үнүп оон эктинге салгаш, чагаан:

— Хоранпаардан башка бичии-даа ажыы чок: багай чаңчыл-дыр ийин. Мен база таакпылаар кижи болгай мен. Аныяк шаамда эскербес-даа чордум. Назы дөгүй бээрге, оон хоразы билдинин келбес ийинде. Багай чаңчыл-биле канчап черле демисежип болбас деп? Угаанныг кижи болза бодап билги дег. Бодум хуумда таакпыны ыыап-ла каар бодап алган мен. Сеңээ, аныяк кижиге, эртелээни-ле дээре боор — дээш, Алексей Тооруковичиниң арны бодамчалыг кыынып, терең кирбиктери көдүрүү бергилээн туруп келгеш, даңгыыжын шалага үстүре каапкаш, немээн. — Че, Пар-оол, сен ам чаңыш барып дыштаан. Номчу. Келир улуг-хүнде мээң бажыңымга чедип кээриң кандыгыл? Чайыңа бар-ла ыйнаан?

— Чайым бар-бар, Алексей Тоорукович — деп, Пар-оол башкызын бир дугаар адай каапкан.— Чеде бээр мен— деп, ол улуг кижизиг харыылааш, булунда чаңгыс черже кайган алган турза-ла турган. Бажында янзы-янзы бодалдар иткилежип, үнмерлежип-ле келген. «Бо башкы элдеп-ле кижи-дир. Багай мээң-биле ынчаар чугаалажыр, хап таакпыны дедир сунуп чыдар. Шевер Чудай-оолович болза үүгле класс мурнунга эвес, бүгү школага, бүгү башкыларга чарлап каапкан».

Шынап-ла «Пар-оол ындыг, Пар-оол ындыг» дээн сөстер чаңылапып-ла үнер турган. Ынчан Пар-оолга кижи бүрүзүнүң үнү анчыг дыңналыр, караа кылчаң көстүр. Дургеп-не баш сугар чер дилээр турган. Ам бо башкыны көрбес бе, кижиге бүзүрээр, идегээр.

Чо-ок, ам дээрезинде Пар-оол таакпы каар дугайы бодунга-даа, башкызынга-даа бүзүрээр аргажок болган. Ынчанмайн канчаар, Шевер Чудай-оолович таакпыга удур чүүү кылбаан деп?...

Та канчаары ол ыйнаан. Пар-оол бөгүн бажыңына келгеш, карманында «Северни» ужулгаш, аңазының таакпы салыр чери—шкаф кырынче октай каапкан.

К. ЧАМЫЯН.

ТӨРЭЭН ЧЕРИМ ЫШКАШ САГЫНДЫРАР

Бо чагаа редакцияга Кострома области Буй деп хоорайдан келген. Ону 1929—31 чылдарда Тывага ажылдап турган совет специалист А. А. Кордова бижаан. Александра Александровна баштай «Новый путь» солуунуң редакторунга, оон соонда «Шын» солуунуң редакторунуң оралакчызынга ажылдап чораан. Тываның культуразын хөгжүдеринге, ылаңгыя тыва дылдың грамматиказын чогаадып кылырынга, ол ышкаш орус дылга тыва кадрларны өөредириңге ол үеде кады ажылдап турган эш-өөрүүнүң дугайында бижээн сактыышкынын мооң адаанда парладывыс.

Үжен чылдарның эгезинде Тывага чаа амыдырал кидиниге тургустунуп, чурттуң экономиказынга болгаш чоннуң амыдыралынга улуг чаартылгалар боор эгелээн.

Социалистиг орукту шилип алган аныяк республикага Совет Эвилели бүгү талалыг дузаламчыны көргүзүп, янзы-бүрү эртемниг специалистерни Тываже чорудуп турган.

1931 чылдың чайынында ТАР-ның он чыл оюн таварыштыр ССРЭ-ниң Кадык камгалалының улус комиссариады медицина дериг-херексели, эм аймаа дээш оондаа өске мөңге белекти чоруткан. Хөрээженнер бөжүдар көжүп чоруур эмнелге чериниң дериг-херекселдерин база чоруткан. Ону өгге дериг кылып алырынга таарымчалыг кылдыр кылган. Ол база Тывага хөрээжен чонуң эш баштайгы эмнелге-шинчидилге чери, хөрээженнериң бөжүдулга бажыңы болган.

Аңаа ажылдаар тускай эртемниглер база келген. Оларның бирээзи хып дээн аныяк кыс Александра Джамбанова. Ону удаваанда Тываның чону «Шура эмчи» деп хүндүлелбиле адаар апарган.

Чээрби чылдарның комсомолчузу Джамбанова калмык кижи. Алызындан эрес-шоваа, арын-шырайы чаран аныяк уруг Москваның медицина училищезинге өөренип турган, Калмыкиядың ховуларында малчыннарга, Астраханьның балыкчыларынга, Москваның ажылчыннарынга үргүлүү барып, беседаларны кылып, хөрээженнериң хүрөлдарын эрттирип турган.

Джамбанова Тывага келген дораан тыва дылды дүргеп өөренип алган. ТАРН ТК-ның хөрээженнер килдизиниң төвүлекчизи, инструктору болбушаан, чонуң кадыын камгалаар, культура революциязын хөгжүдер талазы-биле улуг ажыллы боттандырып эгелээн.

ТАРН ТК-ны хөрээженнер килдизиниң эргелекчизи Норжуңмаа-биле кады Джамбанованың орайга чедир ажылдаан, херек апарганда дуне-даа аттарын мунгаш, кожууннарже хаптар турганын ам-даа утпаан мен.

Ол үеде Тывага байдал нарын турган. Чүс-чүс чылдарда уламчылап келген каш дакпыр дарлады дүжүр октаан тыва чон чаа амыдыралды тургузуп эгелеп турган ол үеде кижилер эргиниң артыышкыннарындан уштунмаан турган. Феодал-деократ идеоттер, ылаңгыя лама, хамнар когу үзе узуткаттынмаан, бүдүү хөделиг турган. Ол берге байдал Джамбанованың ажылынга үргүлүү таваржып турган. Аараан азы божуур четкен хөрээженнер эмчилерге келбес, лама-хам чадаар таварылар кайы көвей турган. Эмчилериң бөжүдулга өөнге чыттырын каан кижилерин төрелдери тургуннадын аппаар-даа турду.

Ындыг таварылгаларда бистиң Сашавыс эрес-ле апаар. Бодунуң активчилерин эдерткеш, аттыг аалдарны долгандыр шаап турган, аарыг кижилерни азы божаан болгаш божуур четкен хөрээженнерин лама, хамнарга бербейн чыып кээр—кончуг-ла эрес-шоваа кыс чүве. Улус-биле чугаалажы бергенде суг тыва.

Хөрээженнер килдизиниң активчилерин болгаш өскедаа тыва уругларны өөредип турган, медицина сестраларын ол белеткээн, хөрээженнериң болгаш уругларның консультациязын ажыткан болгаш баштайгы уруглар ясливин Кызылга организастаан. Оон өөреткен эмчи ажылдакчылары чоорту кожууннарда ажылдай бергилээн.

Амыдырал чаңгыс черге турар эвес. Эмчилериң авыралдыг ачы-дузазын чон дораан биле берген. Оларга өөрүп четтиргенин хөрээжен чон солун ажылдакчылары бистерге чугаалап кээп турган чүве.

Александра Андреевна Джамбанова Ада-чуртуң Улуг дайынына база кирипкен. Ол ам Москвада чурттаан орар.

Мээң өскен-төрээн черимбиле дөмей апарган Тыва ам магалыг-ла сайзырап хөгжөөн боор. Суур бүрүзү школа, эмнелгелиг апарган. Ынчангаш үжен чылдарның эгезинде байдал кандыг турганын амгы салгалга дыңнадып, ада-өгбелериң кылып, тургузуп каан чаагай хөрээн утпайн чорзун дээш мону бижидим.

А. КОРДОВА.

ЧУРУКТА: ТАРН ТК-ның хөрээженнер килдизиниң эргелекчизи чораан Норжуңмаа биле (солагай талазында) А. Джамбанова. 1931 чылда тырттырган чурук.

ОЛИМПИЙЖИЛЕРНИҢ ДАҢГЫРААН

Олимпиаданы байырлал шинчилиг ажыдары дораанна тыптып келбөн чаңчыл. Оон төөгүзү узун. Оңу коптарарда бурунгу үеже хая көрүүр аппаар бис. Стадион ортузунга ак индир тургузарының ажыы үүл дээрзиниң дугайында оюнуң башкарыкчыларының чигзинин бүзүрериптер факт, барымдаа херек.

1904 чылда Сент-Луиске III оюн үезинде марафон чарышка америк Фред Лорц бир дугаарында маңнап келген.

Фред Лорц канчар тиилекчи болганыл? Ол дистанцияның эвээш кезин эртип чорааш, машина дозуп олурупкан. Трассаның хөй кезин машиналыг эрткеш, чолаачыга өөрүп четтиргенин илереткеш, чүү-даа болбаан түүе дег, бир дугаарында маңнап келген.

Марафон чарыштың программазының тургузукчузу Мишель Бреаль биле сураглыг спортчу Кубертэн олимпиадага шинчы болгаш ак сеткилдиг киржир дугайында олимпийжилериниң даңгыраан алырын шиитпирлээннер. Ук даңгырактың созу чогааттынган:

— «Олимпий оюннарынга киржип тура, оларны эрттириниң дүрүмнерин спортчу сеткил-хөөн-биле хүндүлелдиг сагывышаан, спорттуң алдары болгаш боттарыыстың командаларыыстың ады дээш демисежиривисти спортчуларның өмүнээзинден даңгыраглап тур мен».

Ол ёзулал ханы угка-шынарлыг болгаш көрүштүү-биле онзагай. Стадионга спортчуларның колонналары чыскаалыптар. Туктарның янзы-бүрү өнери челээштелир. Ногаан шелдуң ортузунда ак индир. Аңаа спортчу үнүп кээп холун көдүргеш:—...даңгыраглап тур мен — дээр...

(«Физкультура и спорт» журналдан).

ТВ

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — «АБВГДейка». 11.10 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы. 12.20 — «Силерге, ада-иелер». 12.55 — «Бөгүн делегейде». 13.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 13.35 — «Эртемниң чедишкиннери». 14.05 — «Хоккей. Оюннуң чуруму». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери, тайылбырлакчы Е. Майоров чорудар. 14.20 — «Москвачы хөрээжен». Телеклуб. 15.30 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбыралдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар. 16.15 — Уругларга фильм. «Петька космоста». Уран-чечен телефильм. 17.20 — «Спортлото» тиражы. 17.35 — «Бистиң тайылбырывыс». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летунов чорудар. 18.20 — Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР-ниң шилиндек командазы — Финляндияның шилиндек командазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 20.00 — «Чеҳ». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының делегейниң үшкү фестивали. (Ирак). 20.25 — «Билдингирдаа бол элдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 21.25 — «Легенда ынчаар эгелээн». Уран-чечен фильм. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 — Л. Иванова болгаш Б. Киров ырлаар. 23.55—«Музейлерде болгаш делгелге залларында». Метрополитен музейниң бурунгу уран чүүлдери. 00.20 — 01.15 — Соңгу-Осетин АССР-ниң Күрүпенин улус танцызының «Алан» ансамблиниң концерти. Төнгенде — медээлер.

ЧАРЛАЛ

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тулуг эргелелинге доктаамал ажылдаары-биле быжаңчылар, чазаныкчылар, малярлар, плита кылыкчылары, гранит-мрамор кылыкчылары, куш-ажыл килдизиниң начальниги, прорабтарның эргедужаалынга инженер-техниктиг ажылдакчылар, участоктар начальниктери, саналга болгаш материалдыг болукту билир бухгалтерлер херек.

Бүдүрүлгеге ажылдатпайн өөредири-биле тудугжу тускай эртеми чоктарны, бызаңчылар, штукатурлар, малярлар, плита кылыкчыларының өөреникчилерин чалап тур. Өөредир хуусаазы 3 ай. Айда 75 рубль хемчеелдиг стипендия телээр.

Бот кижилерге инитиниң чуртталга бажыны бээр, өглүг ажылчыннарга квартираны ээлчег ёзугаар бээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Складская кудумчузу, 1а, телефон 2-28-33.

Редактор
В. С. ШАРАВИН

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга көжүп турар булутаар. Соңгу-барыын чүк угаланышкынныг хаттың дүрүгни секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 4—0 градус чылыр, чамдык районнарга 0—5 градус соор, Кызылга 5—7 градус чылыг болур.

КИНО

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-көк чаңныктар» 10.00, 11.45, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночылыды» 9.30. «15 харлыг капитан» 10.50, 12.40, 14.30, «Хайгаралдан үндүрбе» 16.20, 18.10, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөглүг оолдар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ырлап чоруур хөрээжен» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыр № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17048. Чатыг № 903.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыр № 1).

ТС—00173.